

Antropologisk feltarbeid i psykisk helsevern

Geir Vågen

Berit Rustand | **Psykiatriens samfunn** Universitetsforlaget, 2007. 209 sider

20 år med innleggelses og behandling har blitt til et antropologisk feltarbeid, og et svært interessant utgangspunkt for en fagbok. Boka er en monografi over kulturen forfatteren har møtt i psykisk helsevern. Den inneholder en beskrivelse av veien inn i en dominerende ideologi hvor pasientene lærer seg hvordan de skal forstå sine egne symptomer og lidelser. Gjennom omtalen av den rådende diskursen innenfor psykisk helsevern tydeliggjør forfatteren at den kun er en av mange alternative måter å forstå sine egne opplevelser og reaksjoner på. Hun tar for seg hvordan denne formen for forståelse bidrar til å opprettholde avstanden mellom pasienter og ansatte ved en institusjon hvor de to gruppene offisielt beskrives som likeverdige.

Språkets betydning

Forfatteren opplevde som barn mye adskillelse fra omsorgspersoner, men fikk ikke snakke med noen om dette. Det var et ikketema. Når livsbelastningene i voksen alder ble for tunge, ble hun lagt inn i en institusjon hvor hun fikk beskjed om å arbeide med følelsene sine. Hun opplevde seg ikke forstått i møte med psykisk helsevern. Som innlagt måtte hun lære seg å bruke et annet språk for å bli hørt, og hendelser i livet og reaksjonene på disse blir oversatt til dette språket. Ifølge Rustand er det en rådende oppfatning at fagpersonene vet best, og legene og psykologene aller best. I motsetning til pasientene blir fagpersonene lyttet til i kraft av sin kunnskap, og ikke med tanke på hva det de sier, kan fortelle om deres tilstand og personlighet.

Rustand skriver om hvordan pasientenes kommunikasjon forstås forskjellig fra fagpersoner og andre ansattes. Som innlagt i psykisk helsevern fikk språket betydning for henne som uttrykk for psykiske lidelser og personlighet. Det blir i mindre grad oppfattet som informasjon om hvordan sosiale relasjoner og andre livsbetingelser kan bli for krevende.

Pasienters uttalelser om en aktuell situasjon i behandlingen tolkes som uttrykk for hvordan den innlagte personen er. De psykiske lidelsene får mening som individuelle defekter, og pasientenes atferd og uttalelser forstås i lys av disse defektene.

Kultursensitivitet

Rustand belyser ulikheten i kommunikasjonen gjennom flere eksempler fra institusjonen, og viser en kulturkollisjon. De nyankomne skal integreres, og må derfor gi avkall på sin tidligere og mer folkelige forståelse av egne opplevelser og eget ståsted. De lærer et nytt språk og bruker dette for å beskrive opplevelsene sine. Denne oversettelsesprosessen fører til at pasientens fortelling blir tolket som et uttrykk for oppleverens vesen. For Rustand ble denne forståelsen en kontrast til den antropologiske tenkemåten, som er opptatt av å fange beskrivelsen av opplevelsene slik «den innfødte» ser dem.

Boka kan slik sett leses som en argumentasjon for en kultursensitiv psykologi. Rustands anliggende er ikke å forstå det psykiske helsevernet på dets egne premisser, men å si noe om hvordan pasientene ikke blir hørt ut fra egne premisser under behandlingen. Det antropologiske oppdagerperspektivet settes opp mot et psykiatrisk oppdragerperspektiv. Å betrakte sin tilværelse i psykisk helsevern som en integreringsprosess til en fremmed kultur gjør forfatteren i stand til å sette spørsmålstegn ved institusjonene.

Sosiale konstruksjoner

Diskusjonen rundt betydningen av å forstå andre mennesker på deres egne premisser har betydelige implikasjoner for behandling i psykisk helsevern. Å forstå den som er i behandling, vil på ett nivå alltid være ønskelig, men på hvilken måte er det hensiktsmessig å forstå andre? Behandlingsapparatet har med sine diagnoser og manualer et rikt og overbevisende begrepsapparat som kan beskrive menneskelige tilstander. Disse er likevel sosiale konstruksjoner som understreker visse sider av mennesket og dets omstendigheter på bekostning av andre. Det kan være en omfattende tankeprosess å bevege seg ut av de dominerende terminologiene for å se disse utenfra. Denne boka kan hjelpe et stykke på veg.

Den antropologiske tilnærmingen som presenteres i boka, gir et begrepsapparat som er effektivt i forhold til refleksjon over psykiatrisk behandling, samtidig som den gir rom for en personlig fortelling. Det er likevel et dilemma i antropologien at man ikke kommer bort fra objektiviseringen av «de andre», som i denne boka blir psykiatrien og innehaverne av den dominerende tenkningen der. Men monografien berører sentrale temaer, og ved å presentere en alternativ forståelsesramme demonstrerer den andre mulige kriterier for refleksjon over det psykiske helsevernets virke.